

Проф. д-р ик. н. Йосиф Илиев*

ПРОЦЕСЪТ НА РЕИНДУСТРИАЛИЗАЦИЯ – СТРАТЕГИЧЕСКО ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВО ПРЕД НАЦИОНАЛНАТА ИКОНОМИКА

Разгледани са актуални за икономиката на България въпроси, свързани с нейната реиндустриализация. Във връзка с това е аргументирана необходимостта от разработването на дългосрочна програма. Представени са собствени виждания и постановки за базови въпроси и подходи към реиндустриализацията, системата от цели на този процес на реиндустриализация, критериалната база за определяне на приоритети и политики в предлаганата програмата.

JEL: O47; O25; L52

През последния четвърт век в България се формира и задълбочава трайна тенденция към деиндустриализация на националната икономика. През 2014 г., макар и плахо и с мотивация от ЕС, е изведена стратегическата проблематика за реиндустриализация на националната икономика. Коректно е и заслужава да се отбележи, че представители на научната общност в редица изследователски проекти и публикации от последните години аргументират необходимостта от стратегическа визия за успешно развитие на българската индустрия. Идеи и солидни виждания в тази посока от работодателски организации и синдикати текущо са представяни в публичното пространство.

Безспорно е, че реиндустриализацията е изключително сложно предизвикателство със стратегически характер. Предизвикателство, което да променя последователно във времето сегашното статукво в индустрията, посоката на нейното развитие, генерирането на нарастваща микроикономическа конкурентоспособност. Доколко успешен може да бъде този процес в България, е трудно да се прогнозира. Много и сложни са влияещите фактори (вътрешни и външни), а част от тях са неуправляеми. Несъмнено е, че етапът на подготовка на реиндустриализацията до голяма степен ще обуславя резултатите от нея. В този контекст особено важна е симбиозата на идеи, виждания и експертизи на бизнеса, на държавното управление, на синдикатите, на специализираната научна общност. Експертното познание, целевите експертизи и научната аргументация на предстоящата дългосрочна програма за реиндустриализация могат да допринесат за успеха на процеса на реиндустриализация.

Целта тук е:

- да се аргументира реиндустриализацията като дългосрочен процес на модернизиране на българската индустрия;

---

* УНСС, катедра „Индустриален бизнес“ , iosifiliev@abv.bg

- да се представи концептуална рамка на програма за реиндустриализация на националната икономика, като се аргументират основни нейни опорни точки (респ. базови въпроси);

- да се обоснове преходът от концептуалната рамка към методика, последващ диагностичен анализ и определяне на приоритети на програмата.

Извън обхвата на разработката¹ остават някои значими въпроси като: дефиниране на приоритетите за залагане в програмата и процеса на реиндустриализация; аргументиране на политики и мерки на държавното управление в процеса на реиндустриализация; аргументиране на политики и механизми, насочени към усъвършенстване на управлението и функционирането на стопанските субекти от индустрията и повишаване на микроикономическата конкурентоспособност.

Базови въпроси на реиндустриализацията на националната икономика

При различните, а често и противоречиви виждания за това какво представлява реиндустриализацията, водещата постановка тук е следната: Реиндустриализацията е дългосрочен процес на модернизиране на българската индустрия, насочен към промяна на сегашното статукво, генериране на нарастваща микроикономическа конкурентоспособност и индустриален растеж.

В съответствие с това основни характеристики (или признаци) на модерната индустрия в качеството на принципни ориентири за процеса на реиндустриализация са:

- променено съотношение между традиционни наши индустриални производства с висока ресурсопоглъщаемост и ниска добавена стойност в продуктите, от една страна, и нови средно- и високотехнологични производства, за които България има сравнителни предимства и потенциал за развитие, от друга;

- развита научноизследователска и развойна дейност, пряко обслужваща индустриалния сектор и изпълняваща роля на базова предпоставка за иновации, които повишават ефективността на производството;

- нарастващ относителен дял на индустрията в БВП, а оттук – по-голям принос към икономическия растеж при обогатени взаимни връзки и взаимодействие между трите основни сектора - земеделие, индустрия и услуги;

- съвременни и съответстващи на научните изисквания и на добрите чуждестранни практики длъжности, от една страна, и компетентности на всич-

---

¹ Възприетите ограничения са продиктувани от необходимостта да не се „импровизират“ приоритети и политики без провеждане на емпирично изследване в съответствие с подходяща за целта методика. Екип, ръководен от автора, осъществява такова изследване, а резултатите от него ще получат своевременно необходимата публичност.

ки категории персонал в индустриалните фирми, вкл. на общностите, свързани директно с индустрията, от друга;

- индустрия и нейни стопански субекти, функциониращи и развиващи се в съответствие с екологичните изисквания и опазването на природната среда, които успешно изпълняват в единство бизнес- и социалнозащитни функции и отговорности към обществото и страната;

- индустрия, функционираща в благоприятна среда в страната (в т.ч. от политическа стабилност и сигурност до всички компоненти на бизнес-средата); среда, която стимулира инвестиционна активност и нови технологични решения.

Посочените по-значими характеристики на модерната индустрия в съпоставителен план със сегашното състояние на българската индустрия са основание за няколко начални извода:

Първо, процесът на реиндустриализация и по-конкретно необходимата програма, върху която той трябва да се основава, по обективни причини не може да бъде едностранен проблем на фирмите (бизнеса) или на държавата (държавното управление).

Второ, осъзнатата необходимост от реиндустриализация на националната икономика вече предполага следващата стъпка, а именно – стратегическата визия за развитие на индустрията да намери успешна конкретизация в програма за реиндустриализация.

Трето, многоаспектността и мащабността на процеса на реиндустриализация налагат разработването на тази програма и нейното следващо изпълнение да се основават на симбиоза на идеи, виждания и експертизи на: работодателските организации, представляващи индустриалния бизнес; изпълнителната и законодателната власт (институциите) на страната; двата водещи синдиката; представителите на академичната и научната общност, близка до индустриалния сектор по сферата на своята дейност; представителите на финансови и банкови институции в страната.

Четвърто, програмата и процесът на реиндустриализация трябва да черпят опит и особено подкрепя от механизмите и инструментите на Европейския съюз, разработвани и използвани в контекста на развитие на индустриите в него.

Пето, без да се възприема формално, не бива да се подценява дългосрочният характер на програмата и процеса на реиндустриализация на националната икономика. Възприемането на десетгодишен период (респ. 2015-2025 г.) е разумна продължителност, предвид сложността на предизвикателствата. Това определено изисква готовност и отговорност на политическата класа в България да постигне консенсус с дългосрочен характер относно реиндустриализацията, като „приглуши” мандатното си мислене, поведение и действия.

Значим базов въпрос е този за мястото и ролята на държавата (държавните институции на страната) при разработване на програмата и про-

веждане на процеса на реиндустриализация. В това отношение съществуват противоречиви, дори крайни тези и разбирания сред анализатори, експерти и политици - в широкия диапазон „от конкурентоспособността и растежът на фирмите е тяхна стратегическа задача, а пазарните сили и конкуренцията ще обусловят реструктурирането на индустрията“ до „необходима е проактивна политика и инструменти на държавата в подкрепа на развитието на индустрията“.

Привържениците на неолибералната школа и подход свеждат ролята и подкрепата от страна на държавата към бизнеса единствено до правилно провеждана макроикономическа политика и системно подобряване на бизнес-средата. Несъмнено е, че става дума за две важни отговорности, присъщи на държавното управление при функционираща пазарна икономика. Същественият въпрос е дали това е достатъчна подкрепа в контекста на необходима мащабна и дългосрочна реиндустриализация в България? Моята теза, вкл. основана на извлечени поуки и опит от други страни, е, че е нужен и възможен значително по-голям принос на държавата в подкрепа на бизнеса в процеса на реиндустриализация. Принципиалният аргумент в тази посока е следният: Изключително сериозните проблеми в българската индустрия, от една страна, и предизвикателствата на реиндустриализацията, от друга, не са по силите, възможностите и потенциала единствено на отделни фирми, а и на целия бизнес. Без активна индустриална политика и произтичащи от нея инструменти на държавното управление статуквото на индустрията е трудно и дори невъзможно да бъде променено в посока към модернизация.

Реалният проблем у нас не е в ролята и отговорностите на държавното управление, които са му присъщи в пазарното стопанство. Той е преди всичко в компетентностите, поведението и действията на представителите на държавното управление и администрацията, които през годините на прехода не дават доказателства, че са (че могат да бъдат) успешен партньор на бизнеса. Липсата на досегашни доказателства за успешно партньорство между държавната администрация и бизнеса поражда рискове това да бъде привнесено и към процеса на реиндустриализация, където партньорството трябва да бъде обогатено и с представители на научната и експертната общност. Без излишен оптимизъм за значима промяна в поведението на държавната администрация решенията трябва да се търсят предимно в регламентиращи политики, инструменти, мерки и контрол, които силно да ограничават намеси извън правилата. В този план е и необходимостта от прозрачност и публичност на участието и подкрепата на държавното управление при изпълнението на Програма за реиндустриализация на националната икономика. Важно е да се подчертае и особено да се осъзнае, че приносът на държавата е нужен за процеса на реиндустриализация, че този принос трябва да намери конкретизация в програмата чрез прозрачни политики и мерки за подкрепа, а също и че бизнесът може и е нормално да поеме своята отговорност в провеждането на този процес.

Следващ и дори първостепенен базов въпрос е този за подхода, върху който може да се основава разработването на Програма за реиндустриализация на националната икономика. Тя не е и не може да бъде „импровизация“ на виждания на заинтересувани страни и механичен сбор от мнения. Изборът на подход, върху който да се базира разработването на такава програма, е решение, което до голяма степен ще повлияе върху основните ѝ компоненти – върху нейните цели; върху необходимата критериална база при определяне на приоритетите; върху подходящите политики и инструменти за осъществяването ѝ.

Тук предлагам водещ да е *подходът за продуктова ориентация на Програмата за реиндустриализация на националната икономика*, като се позовавам на следната аргументация:

- Продуктовата ориентация е тясно свързана с конкурентоспособността на продуктите на международните пазари.

- Продуктова ориентация означава, че програмата ще залага на експертизи, разкриващи потенциал и възможности за нарастваща и/или висока добавена стойност в продукти, вкл. такава, които са резултат от нови технологични решения;

- Тази ориентация произлиза от равнопоставеността на подсектори и производства, като съобразява изискванията и доказателствата за микроикономическа конкурентоспособност, както и критериалната база в нейната цялост при определяне на приоритети на програмата.

- Подходът за продуктова ориентация облекчава правилното „*параметриране*“ на участието и подкрепата на държавните институции в мащабния процес на реиндустриализация единствено чрез адекватни политики, инструменти и мерки, а не чрез намеси, израз на корупционни практики;

- Продуктовата ориентация на програмата за реиндустриализация ще има положителни ефекти върху индустриалните фирми, техните собственици и мениджмънт. Извеждането на преден план на микроикономическата конкурентоспособност като основание за вписване в приоритети и политики на програмата ще активизира бизнеса и фирмите при усъвършенстване на бизнес-процесите и реализирането на нови иновативни решения.

Друг базов въпрос за решаване в предстоящия процес на реиндустриализация е свързан със силната ѝ зависимост от създаването на предпоставки и условия за нарастваща и трайна инвестиционна активност към и в индустрията.

Без да се подценяват ключовите предпоставки за инвестиционна активност - политическа и макроикономическа стабилност, системно подобряване на бизнес-средата, в програмата за реиндустриализация те трябва да се обогатят и конкретизират. Няколкото важни съображения в това отношение са:

Първо, политиките и инструментите, залагани в програмата, по своя характер и съдържание трябва да са насърчаващи интересите и активност-

та както на стратегически чуждестранни инвеститори, така и на българския частен бизнес.

Второ, необходимо е залаганите в програмата цели, критерии и приоритети да се хармонизират с оползотворяването на финансовия ресурс през новия програмен период, в т.ч. за: иновации, енергийна ефективност и повишаване на конкурентоспособността; научни изследвания и интелигентен растеж; развитие на човешките ресурси, както и за финансиране на инвестиции и иновации в малките и средните предприятия от Българска банка за развитие.

Трето, повишаването на доверието между банките и индустриалния бизнес, колкото и трудно, може да се търси чрез постигане на консенсус относно структурата на кредитиране от страна на банките и нейното по-голямо съответствие с приоритетите и политиките на програмата за реиндустриализация.

Четвърто, от гледна точка на нарастването на инвестиционната активност към и в индустрията изключително важно е програмата за реиндустриализация с нейните приоритети и политики да бъде приета от българския парламент и да получи широка публичност в страната и в чужбина. Това несъмнено е ангажимент на държавното управление и неговите институции, а изпълнението му ще осигури необходимата степен на предвидимост на процеса.

Значителна част от индустриалните фирми (предимно средни и малки) имат нисък или недостатъчен инвестиционен и кредитен потенциал. През годините на кризата те попадат в „омагьосан кръг“ - обезценяване на активите на фирмите, значително декапитализиране на фирмите, реален спад в стойността на разполагаемите обезпечения, произтичащо ограничено кредитиране. Формалният извод е, че е възможно тези компании да се окажат „извън борда“, респ. не могат да се впишат в приоритетите на програмата за реиндустриализация. Без да се изключват възможни фалити, е необходимо да се подчертае, че програмата и процесът на реиндустриализация наложително трябва да имат и социална насоченост. Не става дума за държавни помощи към подобни фирми, а за постигане на единство между добре обмислени механизми и мерки на държавата, от една страна, и собственици и мениджмънт на фирмите, от друга.

Реалностите показват, че възможностите за финансиране през следващите години (до 2020 г.) ще са предимно от общоевропейски източници и програми. В този смисъл Програмата за реиндустриализация на българската икономика и по-специално залаганите в нея политики трябва да съдържат доказателства за успешно вписване в контекста на интегрираната индустриална политика на ЕС. Посоченото, допълнено с нарастване на професионалния капацитет на държавната администрация, нейното поведение и действия при изпълнение на функции в обхвата на програмата за реиндустриализация, ще предпоставят успешен достъп до финансиране и реална подкрепа на този мащабен процес на модернизирание на индустрията.

За целите на дългосрочна програма за реиндустриализация

В предварителен план е коректно да се посочи, че става дума за мое виждане по този въпрос. Несъмнено е, че в са важни и трябва да бъдат отчетени мненията на всички заинтересувани страни, участници в разработването на програмата и в осъществяването на процеса на реиндустриализация.

Собственото ми разбиране е, че програмата, вкл. нейните цели, критерии и произтичащи приоритети и политики, трябва да е общ съвместен „продукт“ на посочените преди това участници. Още по-ясно казано, би било грешка, ако подобна програма се инициира като правителствена (респ. на държавното управление) и се подценят позициите на водещите работодателски организации, синдикатите, представителите на научната общност.

Ориентири за дефиниране на целите на програмата за реиндустриализация дават характеристиките на модерната индустрия. В по-нататъшното изложение е възприет разширителен подход и рамково представяне на възможни за залагане в нея цели. Безспорно, е че те се нуждаят от строго параметриране и обвързване в единна система, от реалистични времеви хоризонти (срокове за изпълнение) и, колкото и да е трудно – от определена ресурсна осигуреност.

Основната цел на програмата за реиндустриализация е да осигури устойчив процес на последователни структурни промени, насочени към технологично и продуктово модернизиране на българската индустрия, които да водят до повишаване на микроикономическата конкурентоспособност и до нарастване на приноса на индустрията към брутния вътрешен продукт и икономическия растеж.

Декомпозицията на тази цел според мен трябва да обхване следните подцели:

1. Да се осигури последователен преход към специализация в производства и продукти с технологична сложност и висока добавена стойност, т.е. постепенна промяна на съотношението между ниско, средно и високо технологично равнище на производството в индустрията.

2. Да се осигури последователно нарастване на дялът на *инвестиционните стоки (продукти)* общо и по групи, в т.ч. в експорта и вътрешното потребление, въз основа на експертизи за българските сравнителни предимства и потенциала за конкурентни предимства.

3. Да се оптимизира балансът между инвестиции в материално-веществен вид и такива в научно-приложна и развойна дейност, вкл. технологичен трансфер и внос на технологични и иновативни решения.

4. Да се осигури трайна инвестиционна активност, в т.ч. на стратегически чуждестранни инвеститори и на българския частен бизнес, към приоритетни производства на основата на подкрепа чрез политики, инструменти и мерки на програмата за реиндустриализация.

5. Да се осигури преимуществено насочване на трансферите от ЕС по европрограмите и други канали в подкрепа на структурната модернизация

на индустриалното производство, т.е. към приоритети на програмата с най-голямо възможно въздействие върху икономиката на страната.

6. Да се осигури последователно създаване на нови работни места в приоритетни подсектори и производства и трайна тенденция към нарастване на дела на човешкия капитал в и за индустрията с фокус върху неговото развитие в такива подсектори и производства.

7. Чрез програмата за реиндустриализация да се достигне средното равнище на основни съпоставителни показатели за индустриите в страните-членки на ЕС като: иновации в индустрията; индустриален експорт; дял на високотехнологичния експорт; инвестиции в изследвания и иновации; публични разходи за изследвания и иновации; енергийни разходи и енергийна ефективност.

8. Да се осигури *мониторинг и оценка* за проследяване на напредъка при: изпълнение на програмата; определяне на необходими интервенции; получаване на обратна връзка за подобрения в прилаганите политики, инструменти и мерки от страна на държавното управление.

Последователното изпълнение на програмата за реиндустриализация трябва да осигури резултати, респ. постигане на крайни цели, като:

- на равнище *национална икономика* – промяна в съотношението между трите основни сектора – земеделие, индустрия, услуги, респ. промяна на приноса им към brutния вътрешен продукт и икономическия растеж, по посока към нарастване на относителния дял на индустрията;

- на равнище *индустрия* – значима промяна в съотношението между индустриалните подсектори по създавана от тях добавена стойност, принос в brutния вътрешен продукт и особено в експорта;

- на равнище *индустриални продукти* – съществена промяна в продуктовата структура на българската индустрия, характеризираща се с увеличен дял на продукти с висока конкурентоспособност на международните и на местния пазар.

Важно съображение по повод на дефинираните цели е, че тук съзнателно се избягва количественият им аспект. Собственото ми разбиране е, че това е следваща стъпка при разработването на Програма за реиндустриализация на националната икономика. Тя изисква експертизи на състоянието на индустрията; открояване на потенциал за конкурентоспособност; наложително съобразяване с експертни оценки и разчети на работодателските организации и синдикатите; експертизи и оценки на академични изследователски екипи.

От целите към критериалната база за определяне на приоритети на програмата за реиндустриализация

Необходимостта от приоритети на програмата за реиндустриализация е безспорна, а тяхното аргументиране и дефиниране е достатъчно сложна задача, вкл. и поради наличието на различни, често противоречиви виждания. В контекста на казаното има основание да се вземат предвид няколко предвидителни съображения:

Първо, актуални примери за провеждане на селективна индустриална политика в подкрепа на реиндустриализацията от различни страни в ЕС показват разнообразие от възприети от отделните държави приоритети. Преобладаващи са вертикалните приоритети (към подсектори, производства, продукти), често комбинирани с хоризонтални (образование, НИРД, инфраструктура).

Второ, буквалното пренасяне и ползване на добри практики от други страни относно приоритетите е силно дискуссионно, дори е неправилен подход. Различните изходни позиции на индустриите в отделните държави, традициите и предимствата, които те имат, несъмнено се отличават от сегашното състояние на българската индустрия, с нейните реални и потенциални предимства.

Трето, без да е израз на новаторство, може да се посочи, че правилният от научна гледна точка подход към аргументиране и извеждане на приоритети на програмата за реиндустриализация обхваща следните стъпки:

- В съответствие с целите да се разработят критерии и методика, въз основа на която могат да се установят доказателствени факти за необходимите приоритети в нея.

- В съответствие с разработената критериална база и методика да се осъществят целеви диагностичен анализ на състоянието на българската индустрия.

- Анализът да открие потенциала за конкурентоспособност в определени подсектори, производства и продукти като основа за дефиниране на приоритетите на програмата за реиндустриализация (в т.ч. комбинация на вертикални и хоризонтални приоритети).

- Да се постигне консенсус между бизнеса, правителството и научната общност относно приоритетите на програмата, основан върху отчитане на убедителни аргументи на трите страни.

Предлаганата тук критериална база предполага да се вземе предвид, че тя обхваща рамково дефиниране на широк кръг от критерии с възможност те да бъдат прецизирани и конкретизирани, вкл. от гледна точка на информационното им осигуряване при въвеждане в методиката и провеждане на анализа.

Критериалната база може да има следния обхват:

1. Сравнителни предимства с траен характер в подсектори и производства на индустрията, успешно „надграждани“ с конкурентни предимства – вид, тип и характер на предимствата.

2. Добавена стойност в продуктите – висока или наличие на потенциал за нейното нарастване.

3. Технологично равнище на производството и продуктите – наличие на възможности и потенциал за достигане до високотехнологично равнище.

4. Привлекателност на подсектори и производства за инвестиции, обусловена от наличието на трайни сравнителни предимства и добри перспективи за растеж.

5. Трайна (а не със случаен или епизодичен характер) експортна ориентация на продуктите – наличие на възможности за нарастващ относителен дял на износа на инвестиционни стоки (продукти).

6. Подсектори и производства с по-слаба (по-малка) енергийна и материална зависимост, устойчиво функциониране и качествени човешки ресурси.

7. Производства и продукти (по-конкретно детайли, части, възли), функциониращи при трайно коопериране с утвърдени и авторитетни световни и европейски производители, вкл. наличие на възможности и потенциал за разширяване на обхвата им.

8. Продукти с трайна ресурсна осигуреност и постоянно (широко) местно и външно потребление, вкл. новосъздавани продукти.

9. Новосъздадени и съществуващи производства и продукти в малки и средни високотехнологични фирми в „ниши“ със сравнителни и конкурентни предимства и по-специално такива, които разполагат с човешки ресурси – носители на човешки капитал.

10. Производства, които в близка и по-далечна перспектива ще имат положително отражение (влияние) върху осигуряването на нови работни места.

По отношение на критериалната база специално трябва да се подчертаят няколко момента:

Първо, въвеждането на критериите в методика за диагностичен анализ на състоянието на българската индустрия ще позволи достатъчно убедително да се установят приоритетни подсектори, производства и продукти.

Второ, консенсусът около приоритетите между бизнеса, държавното управление и научната общност ще създаде солидна основа за т. нар. вертикални политики на държавното управление. Те, макар и отговорност на държавата, трябва наложително да се съобразят с предложенията на бизнеса и научната общност.

Трето, успешността на процеса на реиндустриализация обаче е силно зависим и от хоризонталните политики на държавното управление. Те трябва да бъдат както обогатени, така и конкретизирани в определена степен в съответствие с проблемните полета в сегашното състояние на индустрията. Това се отнася и за образователната, и за редица други политики (енергийна, инфраструктурна, регионална и т.н.).

Ето някои съображения относно индустриалната политика и по-специално защо тук е открит като централен проблем разработването и провеждането на дългосрочна Програма за реиндустриализация на националната икономика, а не самата политика.

Свързването на мащабния процес на реиндустриализация единствено или предимно с индустриалната политика на страната поражда дискусии и въпроси в редица направления:

- Има ли и провежда ли българската държава индустриална политика, дори активна индустриална политика?

- Разполага ли държавното управление и особено държавната администрация с яснота за обхвата, компонентите и съдържанието на индустриалната политика и нейните механизми?

- Вписани ли са в индустриалната политика други правителствени политики (иновационна, защита на конкуренцията, търговска, развитие на човешкия капитал, регионална и т.н.), или по-скоро политиките си взаимодействат, но често в нашата практика са в конфликт?

Въпросите и дискусиите по тези проблеми могат да бъдат продължени, но прагматичният извод е следният: Без да се подценява или надценява която и да е от правителствените политики, е безспорно, че всяка от тях има място и роля за успешното осъществяване на процеса на реиндустриализация. В този смисъл, когато приоритетите на програмата за реиндустриализация получат обща подкрепа, съществен проблем за решаване ще се окаже конкретизацията на политики, механизми и мерки, адресирани към приоритетите и насочени към постигане на нейните цели. С други думи, всяка от правителствените политики, но не буквално „прикачена”, а адекватно обогатена или конкретизирана, ще „работи” в подкрепа на процеса на реиндустриализация. Задачата изглежда сложна, но не е невъзможна за решаване, особено когато в това активно се включат бизнесът и научната общност.

*

Проблематиката на реиндустриализацията на националната икономика не само е особено актуална за следващите десет години, но е многоаспектна и сложна. Съдържащите се тук виждания далеч не я изчерпват. Те реално отразяват гледната точка на автора за възможната и необходима *концептуална рамка* на програма и процес на реиндустриализация в нашата страна.

Годините на прехода в България дават много доказателства за противоречиви решения на фундаментални въпроси на развитието на икономиката, за пропуснати възможности, погрешни подходи, политики и действия. Огромен брой стратегии на национално и браншово равнище не постигат очакваните резултати. Въпросът „защо нещата не се получават” заслужава сериозно внимание и оценка. Адресиран към предизвикателствата на реиндустриализацията и от позиции „нещата да се получат”, поуките могат да се синтезират, както следва:

- Стратегическите виждания, визии и т.н. за развитие на индустрията са важни, но те трябва да намерят убедителна конкретизация и яснота в дългосрочна програма за реиндустриализация в България.

- Програмата ще има шанс да бъде успешна тогава, когато при нейното разработване, приемане от българския парламент и последователно изпълнение, са акумулирани знанията, опита и отговорностите на всички участници в нея.

- Изпълнението на програмата ще изисква значително по-висока активност на държавното управление както по отношение на осигуряването на възможните подкрепи на ЕС, така и относно нови „пробиви“ на международните пазари.

- Индустириалният бизнес ще поеме и изпълни своите отговорности тогава, когато оцени наличието на доказателства за стабилност, сигурност и предвидимост на политиките и мерките в подкрепа на реиндустириализацията, синхронизирани с нейните цели и в хармония с неговите бизнес-цели.

- Процесът на реиндустириализация определено ще срещне множество противодействащи фактори, в т.ч. вътрешни и външни за страната. Към него не бива да се подхожда прекалено оптимистично, или обратно – с висок негативизъм. Просто трябва да се подходи отговорно и високопрофесионално. Много важно е политическата класа и държавното управление да не се окажат задържащ, дори противодействащ фактор на реиндустириализацията.

Използвана литература:

Ерхард, Л. (1993). *Благоденствие за всички*. С.: УИ „Стопанство“.

Изследователски проект на тема „Лидерство и индустриален растеж в България“, финансиран от фонд НИД на УНСС, No НИ 1-5/2013.

Колектив (2012). *Влияние на икономическата криза върху конкурентоспособността на експортно ориентирани индустриални фирми*, С.: ИК – УНСС.

Lall, S. (1994). *Industrial Policy: The Role of Government in Promoting Industrial and Technological Development*. - UNSTAD Review.

Lin, J., Ha-Joon Chang (2009). *Should Industrial Policy in Developing Countries Conform?*

Shafaeddin, M. (1998). *How the Development Countries Industrialize? The History of Trade and Industrial Policy: The Cases of Great Britain and the USA*. Discussion Paper, UNI-STAD/OSG/DP/139.

Weiss, J. (2011). *Industrial Policy in the Twenty-First Century: Challenges for the Future*. UNI-WIDER.

29.IX.2014 г.